

Reflexe začínajícího učitele v mateřské škole

Michaela Kaniová

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela KANIOVÁ**
Osobní číslo: **H10074**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství pro mateřské školy**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Reflexe začínajícího učitele v mateřské škole**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti začínajícího učitele v mateřské škole.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu prostřednictvím produktů práce učitele.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

KYRIACOU, Chris. Klíčové dovednosti učitele: Cesty k lepšímu vyučování. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-022-7.

PODLAHOVÁ, Libuše. První kroky učitele. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-474-8.

PODLAHOVÁ, Libuše. Ze studenta učitelem: student – praktikant – začínající učitel.

Olomouc: Univerzita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0444-3.

PRŮCHA, Jan. Učitel: současné poznatky o profesi. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-621-7.

PRŮCHA, Jan. Pedagogická encyklopedie. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.

URBÁNEK, Petr. Vybrané problémy učitelské profese. Liberec: TU, 2005. ISBN 80-70-83-942-2.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PaedDr. Adriana Wiegerová, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. listopadu 2012

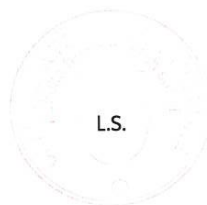
Termín odevzdání bakalářské práce:

3. května 2013

Ve Zlíně dne 6. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 28.3.2013

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá začleňováním začínajících učitelů do prostředí mateřské školy. Bakalářská práce obsahuje základní pojmy, které korespondují s tématem o učiteli a jeho adaptaci v mateřské škole. Dále autorka uvádí podmínky pracovní adaptace, které jsou žádoucí pro zdárný vstup do pracovního procesu. Reflexe a sebereflexe je nedílnou součástí učitelské profese a tudíž je i součástí teoretického konceptu práce.

Praktická, empirická část práce mapuje reálnou situaci začínajících učitelů mateřských škol, prostřednictvím analýzy deníku učitele, které autorka bakalářské práce měla k dispozici.

Klíčová slova: začínající učitel, reflexe, pracovní adaptace, deník učitele, učitel, profese učitele

ABSTRACT

This work deals with integration of beginning teacher into kindergarden environment. Bachelor thesis contains basic terms connected with teacher and his adaptation in kindergarden. Further the author states conditions of work adaptation that are desirable for good entry into the labour process. Reflection and self-reflection is also an integral part of the teaching profession and therefore it is included in theoretical draft of that work as well.

The practical, empirical part surveys a real situation of beginning teachers in kindergarden through analysis of teacher diary, that was available for the author of the bachelor thesis.

Keywords: beginning teacher, reflection, working adaptation, teacher's diary, teacher, teaching profession

Poděkování

Na tomto místě bych velice ráda poděkovala paní Doc. PaedDr. Adrianě Wiegerové, Ph.D. za její odborné vedení, cenné rady a vstřícnost při zpracovávání mé bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a veškeré použité prameny jsem uvedla v seznamu literatury.

.....

Michaela Kaniová

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 UČITEL.....	12
1.1 PROFESNÍ DRÁHA UČITELE	13
1.2 UČITEL V MATEŘSKÉ ŠKOLE.....	15
1.3 ZAČÍNÁJÍCÍ UČITEL V MATEŘSKÉ ŠKOLE.....	19
2 PRACOVNÍ ADAPTACE UČITELE V MATEŘSKÉ ŠKOLE.....	20
2.1 VNĚJŠÍ FAKTORY	21
2.2 VNITŘNÍ FAKTORY.....	23
3 ZAČÍNÁJÍCÍ UČITEL A REFLEXE	25
3.1 REFLEXE	25
3.2 SEBEREFLEXE.....	27
3.3 DENÍK UČITELE	29
3.3.1 Reflektivní psaní	30
SHRNUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTÍ.....	32
II PRAKTICKÁ ČÁST	33
4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	34
4.1 TYPY A ZDROJE DAT	34
4.2 TECHNIKA SBĚRU DAT	34
4.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	34
4.4 ZPRACOVÁNÍ DAT.....	35
4.4.1 Organizace zpracování dat	35
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH INTERPRETACE.....	36
5.1 VNĚJŠÍ FAKTORY	36
5.2 VNITŘNÍ FAKTORY.....	41
SHNUTÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	45
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	47
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	49
SEZNAM OBRÁZKŮ	50
SEZNAM TABULEK.....	51
SEZNAM PŘÍLOH.....	52

ÚVOD

Začleňování začínajícího učitele do podmínek mateřské školy je velmi důležitý proces a musí si jím projít každý pedagog. Vstup nového učitele na pracoviště ovlivňuje, jak mateřskou školu, tak učitele - začátečníka. Moje práce nabízí pohled na začleňování do mateřské školy ze strany začínajícího učitele.

Každý začínající učitel si projde dlouhou cestu - od velkého rozhodnutí, že chce příslušnou profesi vykonávat, přes absolvování střední, vyšší odborné či vysoké školy, až po samotný nástup do praxe. Ani zde jeho cesta nekončí. Ocitne se na pomyslné startovní čáře. Zda vystartuje správně, záleží na mnoha faktorech, které může i nemůže ovlivnit.

Téma reflexe začínajícího učitele v mateřské škole jsem si vybrala záměrně, protože řada mých spolužaček ze střední školy již nějakou dobu učí v mateřských školách a podle jejich vyprávění se mi téma jevílo jako velmi podnětné.

Teoretická část se v první kapitole zabývá vymezením učitele jak v širším pohledu, tak zaměřením na učitele mateřské školy a charakteristikou začínajícího učitele. Ve druhé kapitole jsou popsány faktory, které na učitele v mateřské škole působí. Jednak vnější, do kterých vstupuje, a na druhé straně vnitřní, které si přináší. Zda začínající učitel zvládá svoji práci, se dozví z reflexe nebo sebereflexe. Zde má mnoho možností, jak analyzovat svoji dosavadní práci. Ve třetí kapitole najdeme vymezení a používání deníku učitele, který je analyzovaným dokumentem v praktické části mé práce.

Praktická část práce mapuje reálnou situaci začínajících učitelů mateřských škol, prostřednictvím analýzy deníku učitele.

Jako hlavní cíl jsem si zvolila *analyzovat adaptaci začínajícího učitele v prostředí mateřské školy*.

Dílním cílem je *zmapování faktorů, které ovlivňují proces adaptace začínajících učitelů v mateřské škole*. Po jejich zmapování následovalo *zjišťování, zda existují výrazné rozdíly v začleňování učitelů do pracovního procesu*.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 UČITEL

Jako každá profese má i pedagogická profese svá specifika a svůj vývoj. Je důležité vymezit si všechny základní pojmy, které se k profesi učitele vztahují a které ho determinují.

„Učitelství budí obrovský zájem veřejnosti. Neexistuje zřejmě profese, o níž by bylo sepsáno tolik pojednání a teoretických rozborů, jako je tomu u učitelství.“ (Vališová, 2007, s. 22)

Učitel je popisován v mnoha definicích, zde je výběr některých z nich:

- „Učitelé jsou osoby, jejichž profesní aktivita zahrnuje předávání poznatků, postojů a dovedností, které jsou specifikovány ve formálních kurikulárních programech, žákům a studentům ve vzdělávacích institucích.“ (Průcha, 2009, s. 396)
- „Oborem práce učitelů a ostatních pedagogických pracovníků jsou činnosti, kterými se uskutečňuje péče, výchova a vzdělávání dětí, mládeže a dospělých. Tyto pedagogické činnosti vykonávají v rámci stanoveného pedagogického úvazku, a to buď ve vyučování ve škole nebo ve výchovných a vzdělávacích programech uskutečňovaných nad rámec vyučování ve škole nebo školském zařízení. Rozsah a specifika činností se váží ke společenským cílům výchovy a vzdělávání a k úkolům institucí ve vzdělávacím systému. Dále se diferencují vzhledem k věkovým, kulturním, etnickým, zdravotním a sociálním zvláštnostem jedinců.“ (Vašutová, 2004, s. 35)
- „Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu; je zaměstnancem právnické osoby, která vykonává činnost školy, nebo zaměstnancem státu nebo ředitelem školy, není-li k právnické osobě vykonávající činnost školy v pracovněprávním vztahu nebo není-li zaměstnancem státu. Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociální péče.“ (Sbírka zákonů, 2012)

Po definování učitele následuje uvedení etap, kterými si musí projít jedinec, který se rozhodne pro učitelskou profesi.

1.1 Profesní dráha učitele

Pro profesní dráhu učitele jsou dle Průchy (2002, 2005) typické 4 hlavní etapy:

- volba učitelské profese
- profesní start
- zkušený učitel
- konzervativní učitel

Výše uvedené etapy jsou všeobecné pro všechny učitele, ať jde o učitele na základní škole, či učitele na škole vysoké. Pro učitele mateřské školy nejsou v literatuře specifikované jiné etapy.

Volba učitelské profese

Zájem o učitelské povolání je v různých zemích odlišný. Průcha (2002) uvádí, že v České republice je zájem o studium učitelství na vysokých školách enormní a každým rokem stoupá, i když šance na přijetí jsou stále menší. Každoročně si učitelskou profesi vybere větší počet žen než mužů. Procentuální zastoupení žen činí 75-80 % z celkového počtu uchazečů. Mnohé ke studiu pedagogické profese vede vnitřní motivace, jiné zase možnost mít záložní variantu, kdyby ta první a více chtěná nevyšla. Mnozí se také rozhodují pro pedagogickou profesi na poslední chvíli a po dostudování zhruba 30 % do školství nenastoupí.

Profesní start

Na začátku svojí profesní dráhy se ze studenta stává učitel začátečník neboli začínající učitel. Doba, po kterou je učitel brán jako začátečník, se může lišit, ale všeobecně se uznává období okolo 3 let praxe. Wiegerová (2012) uvádí, že na Slovensku se za začínajícího učitele považuje učitel, který z univerzity vstoupí do pedagogické profese a působí tam dva roky.

Profesní start může být velmi náročné období jak pro začínajícího učitele, tak pro celou školu. U mnohých učitelů se může objevit tzv. šok z reality, kdy si učitel uvědomí různá úskalí a okolnosti, která neočekával a nebyl na ně připraven. To se ovšem nemusí stát u všech začínajících učitelů. (Průcha, 2005, s. 207-216)

Zkušený učitel

Po období profesního startu následuje období profesní stabilizace. Učitel se expertem stává po pěti a více letech praxe, kdy není nutná pomoc jiného pedagoga. Jeho pracovní výkony se stabilizují a on může začít pomáhat nastupujícím učitelům v jejich profesním startu. Zde nastává čas na prohloubení znalostí z jeho oboru formou dalšího vzdělávání učitelů. (Průcha, 2005, s. 216-225)

Konzervativní učitel

Poslední etapou před odchodem do důchodu je etapa konzervativního učitele. Průcha (2005) používá i označení „vyhasínající“ učitel. V tomto období může dojít k tzv. syndromu vyhoření (burnout syndrom), což je stav, kdy učitel ztrácí zájem o svoji profesi, o další vzdělávání, o děti. Nechce komunikovat s rodiči a hodnotí sám sebe negativně. Tento syndrom se nemusí objevit u všech učitelů. Podle zahraničních studií nelze prokázat, zda jsou lepší učitelé mladší (začínající) nebo starší (konzervativní). Proto se mi konzervativní učitel jako označení jisté etapy líbí více než vyhasínající učitel.

1.2 Učitel v mateřské škole

Šmelová (2006) definuje učitele mateřské školy jako kvalifikovaného odborníka v oblasti předškolního vzdělávání, osobnostně vyzrálého, kompetentního převzít odpovědnost za rozvoj dítěte, saturaci jeho potřeb, a to s ohledem na individuální zvláštnosti.

V naší společnosti se profesi učitele v mateřské škole věnuje jen málo autorů a popis profese učitele v MŠ je brán jako okrajové téma. Doufejme, že se tento trend vytratí a předškolnímu vzdělávání bude přisuzována větší váha.

Učitelé v mateřských školách mají svoje specifikum. Pro svoji profesi nemusejí mít vysokoškolské vzdělání. Učitelé mateřských škol se vzdělávají na středních pedagogických školách a pro jejich přijetí do profese jim stačí maturitní vysvědčení. Tato specifika jsou stanovena v Zákoně 563/2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve druhé části v § 6:

(1) Učitel mateřské školy získává odbornou kvalifikaci

- a) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů mateřské školy,
- b) vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na přípravu učitelů prvního stupně základní školy nebo vychovatelství nebo pedagogiku volného času nebo studijního oboru pedagogika a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů mateřské školy,
- c) vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy¹⁾ v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu učitelů mateřské školy,
- d) vyšším odborným vzděláním získaným ukončením akreditovaného vzdělávacího programu vyšší odborné školy v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu vychovatelů a vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřeném na přípravu učitelů mateřské školy,

- e) středním vzděláním s maturitní zkouškou získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání¹⁾ v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu učitelů mateřské školy,
- f) středním vzděláním s maturitní zkouškou získaným ukončením vzdělávacího programu středního vzdělávání v oboru vzdělání zaměřeném na přípravu vychovatelů a vykonáním jednotlivé zkoušky⁸⁾, která svým obsahem a formou odpovídá zkoušce profilové části maturitní zkoušky z předmětu zaměřeného na pedagogiku předškolního věku, nebo
- g) vzděláním podle odstavce 2 písm. a) nebo b).

Tab. 1 Procentuální zastoupení učitelů MŠ dle nejvyššího dosaženého vzdělání (databáze MŠMT, ČSÚ)

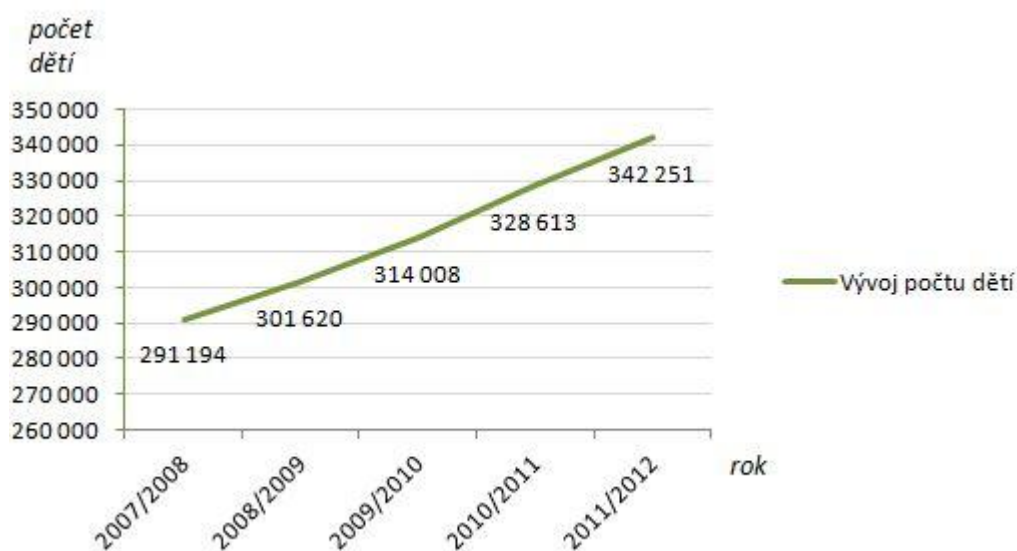
Nejvyšší dosažené vzdělání	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
Střední a střední vzdělání s výučním listem	1,4 %	1,4 %	1,4 %	1,4 %	1,5 %
Střední vzdělání s maturitou	92,7 %	91,3 %	89,7 %	87,0 %	85,1 %
Vyšší odborné vzdělání	1,5 %	1,9 %	2,1 %	2,4 %	2,6 %
Vysokoškolské vzdělání	4,4 %	5,4 %	6,8 %	9,0 %	10,8 %

V roce 2012/2013 je realizováno vzdělávání učitelů mateřských škol na 16 středních školách v celé České republice. Tyto střední školy produkují nejvíce učitelů, kteří následně nastupují k výkonu této profese. Zbylá část pokračuje v dalším vzdělávání nebo přechází do zaměstnání jiného typu.

Vysokoškolská příprava učitele mateřských škol probíhá na 9 pedagogických fakultách a na některých filozofických fakultách. Dále probíhá vzdělávání učitele pro mateřské školy na vyšších odborných školách, což ovšem není tak časté jako u předchozích dvou typů škol.

Tab. 2 Vývoj počtu dětí v mateřských školách v jednotlivých letech podle zřizovatele (databáze MŠMT, ČSÚ)

Zřizovatel	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
Celkem	291 194	301 620	314 008	328 613	342 251
Veřejný	287 059	297 069	308 930	322 572	335 308
Soukromý	3 226	3 615	4 023	4 893	5 778
Církevní	909	936	1 055	1 147	1 435

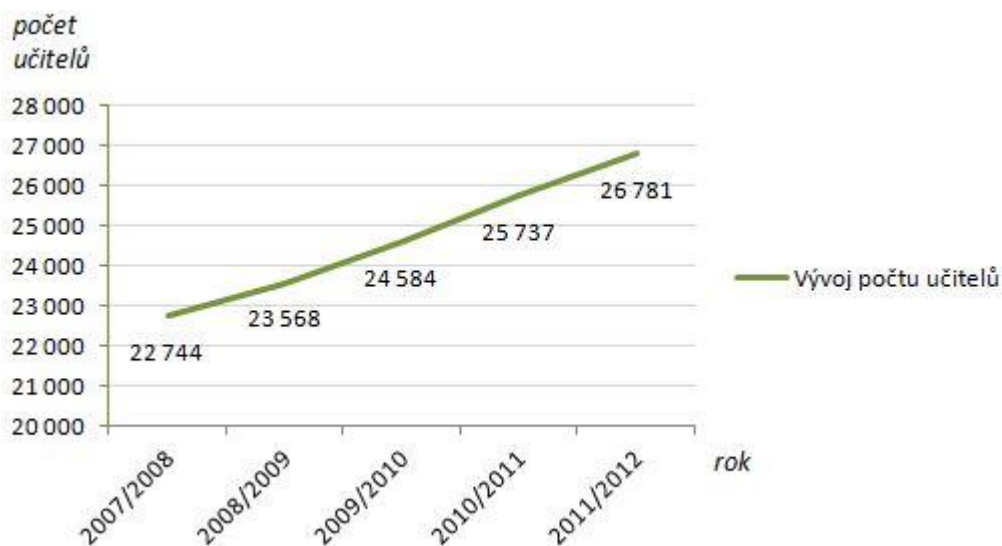

Obr. 1 Graf vývoje celkového počtu dětí MŠ v jednotlivých letech (vlastní zpracování)

Vzhledem ke vzrůstajícímu počtu dětí v mateřských školách je nutné zajistit dostatek mateřských škol a také dostatek pedagogů, kvalifikovaných pro práci právě s touto věkovou skupinou, a jiných pedagogických pracovníků.

Tab. 3 Vývoj počtu učitelů v mateřské škole v jednotlivých letech podle zřizovatele
(databáze MŠMT, ČSÚ)

Zřizovatel	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012
Celkem	22 744	23 568	24 584	25 737	26 781
Veřejný	22 352	23 147	24 096	25 130	26 048
Soukromý	311	339	394	505	606
Církevní	81	82	94	102	127

Obr. 2 Graf vývoje celkového počtu učitelů MŠ v jednotlivých letech (vlastní zpracování)

Vývoj celkového počtu učitelů v mateřských školách má dlouhodobě stoupající tendenci. Ve školním roce 2011/2012 v celé České republice učilo v mateřských školách 26 781 učitelů.

Jak je patrné z výše uvedených grafů a tabulek, počet učitelů v mateřských školách stoupá a tudíž je nutné, aby se věnovalo více pozornosti adaptaci těchto učitelů do pracovního procesu.

1.3 Začínající učitel v mateřské škole

Po absolvování střední, vyšší odborné nebo vysoké školy pedagogické, se student stává absolventem dané školy. Po přijetí do zaměstnání se stává zaměstnancem a dostává status začínajícího učitele. Tento status si udrží minimálně jeden školní rok.

Začínajících učitelů a učitelů do 25 let bylo v roce 2011 dle statistiky MŠMT 7,6 % z celkového počtu všech učitelů mateřských škol. Od roku 2006, kdy byl tento počet pouze 4,5 %, byl zaznamenán nárůst, a tudíž je nutné se důkladněji zabývat problematikou adaptace začínajících učitelů mateřských škol.

V české legislativě není doba, kdy je učitel brán jako začátečník, stanovena. Každý pedagog má rozdílně dlouhou dobu, po kterou se adaptuje na nové prostředí, pracovní zátěž a svoji novou roli. Všeobecně se ovšem uvádí maximálně 3 roky, kdy se pedagog může brát jako začátečník.

Profesní start učitele je velmi rozdílný od jiných povolání. Ve většině profesí se nový zaměstnanec zaučuje postupně. Pomalu je seznamován se všemi okolnostmi a jeho úkoly se ztěžují a přibývají postupně. U učitelských profesí je tomu ovšem jinak. Učitel se stává učitelem hned první den nástupu do zaměstnání. Jsou na něj kladeny stejné požadavky jako na učitele s mnohaletou zkušeností. Má stejnou zodpovědnost za děti, žáky nebo studenty. Tento start může být pro jedince velmi psychicky i fyzicky náročný, což může ovlivnit jeho další pedagogickou praxi.

Aby tento nelehký start učitel dobře zvládnul, dostává se v mnoha případech pod vedení zkušeného učitele, který mu radí a dohlíží na jeho činnost. Tento zkušený učitel, který seznamuje začínajícího učitele s mnoha aspekty pedagogické činnosti, nesmí opomenout: seznámení s provozem školy, pomoc při přípravě a realizaci výuky, seznámení s administrativní prací učitele a pomoci mu při komunikaci s rodiči dětí.

Zkušený učitel, který pomáhá začínajícímu učiteli, se v minulosti nazýval uvádějícím učitelem. Tento status uvádějícího učitele již není v naší legislativě od 70. let uveden, a tudíž je pouze na dané škole, jakým způsobem podpoří nově příchozího pedagoga.

2 PRACOVNÍ ADAPTACE UČITELE V MATEŘSKÉ ŠKOLE

„Pracovní adaptace je významnou součástí průběžného a celoživotního procesu vyrovnávání se člověka s podmínkami své existence. Je to sféra života, která je výrazným zdrojem celkové životní spokojenosti jedince a může vytvářet vhodné kompenzační prostředí při nezdarech v jiných sférách života (např. v rodinném životě). Úroveň pracovní adaptovatelnosti se výrazně projevuje v sebehodnocení člověka, v jeho vztazích k druhým lidem, promítá se v celkové životní spokojenosti.“ (Štikar, Rymeš, 2003, s. 89)

Složitost a rozmanitost procesu pracovní adaptace je dána rozmanitostí faktorů, které adaptovanost na práci podmiňují. Působící faktory je možno rozdělit do dvou skupin:

1. Faktory vyplývající z pracovní situace (objektivní, vnější).
2. Faktory vyplývající z jedince (subjektivní, vnitřní).

Pracovní zařazení nového pracovníka do pracovního místa jako proces pracovní adaptace má charakter převážně individuálního, aktivního vpravování se do stávajících podmínek (fyzických, sociálních a provozních) spojených s vykonáváním pracovní činnosti. Průběh adaptace nemusí být ani jednoduchý, ani jednoznačně úspěšný ve všech aspektech pracovní činnosti. Problémy nastávají tehdy, jestliže předchozí odborná příprava neodpovídá požadavkům pracovního zařazení (nízká úroveň, přílišná obecnost), když pracovníkovi chybějí provozní zkušenosti vyžadované pracovním zařazením, dochází-li k rozporu mezi představami pracovníka o práci a pracovních podmínkách se skutečností. (Rymeš, 1985, s. 39)

Adaptace nového pracovníka do pracovního prostředí probíhá vždy individuálně. Pedagogický pracovník však musí tuto adaptaci zvládat rychleji než zaměstnanci v jiných profesích. Od správné adaptace se odvíjí i přijímání nového pracovníka kolegy a jeho další působení na pracovišti.

Pracovní adaptace probíhá v určitém pracovním prostředí, což je v případě učitelů v mateřské škole prostředí školy a její okolí.

Základní členění pracovní adaptace vychází z pracovní adaptace zpracované Milanem Rymešem (1985). Milan Rymeš je docentem psychologie zabývající se adaptací člověka na změny práce a pracovních podmínek. Spojení oboru psychologie (Rymešovo členění pracovní adaptace) a pedagogiky (adaptace začínajícího učitele) považují v tomto

případě za vhodné. Tímto členěním je bakalářská práce pouze inspirována a faktory jsou upraveny na profesi učitele v mateřské škole.

2.1 Vnější faktory

Vnější pracovní faktory adaptace se odrážejí v osobní spokojenosti a pracovní ochotě zaměstnance. Tyto vnější faktory vycházejí ze strany zaměstnavatele - školy a pracovník - pedagog je může ovlivňovat pouze částečně. Všechny následující kapitoly jsou specifikovány na profesi učitele v mateřské škole.

a) Vnější pracovní podmínky

Vnější pracovní podmínky zahrnují všechny fyzické faktory, se kterými se pracovník na pracovišti setkává. Patří zde například osvětlení, prašnost, teplota, vlhkost. Dalším faktorem je hlučnost, které je v mateřské škole v jistých situacích nevyhnutelná. Všechny ostatní faktory zde bývají s ohledem na zdraví dětí splňovány v nejvyšší možné míře.

b) Technické vybavení pracoviště

Pro kvalitní práci musí být zajištěny všechny materiální prostředky nutné k výkonu pedagogické činnosti. V prostředí mateřské školy je i technické vybavení školy a tříd pod přísnými normami, aby se zabránilo jakémukoli úrazu či poranění dětí. Stejně tak musí být zajištěno technické vybavení pro přípravu učitelů.

c) Sociální vybavení pracoviště

Sociální vybavení pracoviště by mělo zahrnovat prostory, které budou sloužit k odpočinku zaměstnanců. V mateřských školách takové místo z pravidla nebývá a není to ani možné s ohledem na nutnost dozoru nad dětmi.

d) Způsob řízení ze strany bezprostředně nadřízeného pracovníka

„Závažným faktorem adaptace pracovníka je způsob řízení ze strany bezprostředně nadřízeného pracovníka (označovaný také jako styl řídicí práce). Způsob řízení postihuje velice bohaté i individuálně diferencované převažující chování vedoucího při řízení podřízených. Vychází z představy vedoucího o své činnosti a vhodných formách jejího provádění, z jeho charakterového profilu, motivačního zaměření a projevuje se ve specifickém akcentu, který příkládá jednotlivým technikám řízení (jedná se o způsoby, jakými hodnotí práci podřízených a provádí kontrolu).“ (Rymeš, 1985, s. 48)

Bezprostředně nadřízeným pracovníkem se v podmínkách mateřské školy myslí ředitel či ředitelka této instituce. Zaměstnanec se musí přizpůsobit charakteru celé školy a její profilaci. Ředitel či ředitelka mohou k začínajícímu učiteli přiřadit uvádějícího učitele, který mu s adaptací v novém pracovním prostředí pomůže a bude po dobu začínajícího období jeho mentorem.

e) Organizace práce

Každý zaměstnanec se musí řídit zákony a předpisy danými pro jeho výkon profese. V učitelské profesi se vychází ze Zákona 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, která specifikuje pedagogického pracovníka a jeho výkon práce:

(1) Pedagogičtí pracovníci vykonávají v pracovní době

a) přímou pedagogickou činnost,

b) práce související s přímou pedagogickou činností.

(2) Pedagogický pracovník je povinen být na pracovišti zaměstnavatele v době stanovené rozvrhem jeho přímé pedagogické činnosti, v době stanovené rozvrhem jeho dohledu nad dětmi a žáky, v době zastupování jiného pedagogického pracovníka a v případech, které stanoví v souladu se zákoníkem práce zaměstnavatel.

(3) Jde-li o výkon jiné práce než podle odstavce 2, vykonává pedagogický pracovník sjednanou práci v pracovní době, kterou si sám rozvrhuje, a na místě, které si sám určí. Náklady, které pedagogickému pracovníkovi vzniknou výlučně v souvislosti s výkonem práce na jiném místě než na pracovišti zaměstnavatele podle věty první, se nepovažují za náklady vzniklé v souvislosti s výkonem závislé práce, a není-li dohodnuto jinak, hradí je pedagogický pracovník.

Dále je pro pedagogy určující Rámcový vzdělávací program. V mateřské škole je zaměřen na předškolní vzdělávání.

f) Sociální klima v pracovní skupině

Všichni zaměstnanci školy by měli usilovat o převládající dobré vztahy mezi členy pracovní skupiny a jejich celkové naladění, které odráží úroveň spolupráce mezi jednotlivci, určuje míru pracovní pohody a vytváří určité zázemí a oporu. Aby pracovní

skupina mohla fungovat a stávat se přínosnou hlavně pro děti, je nutné se na klima skupiny i celé školy zaměřit a dávat na něj patřičný důraz.

g) Mimopracovní vlivy

Zde je hlavním faktorem rodina. Špatné vztahy či špatná momentální situace v rodině se může projevat jak na adaptaci učitele do mateřské školy, tak i do práce zkušeného učitele. Dalším faktorem může být i změněná situace v lokalitě, ve které pracovník žije (změna hlučnosti, nemoc jeho i členů rodiny, finanční tíseň...).

2.2 Vnitřní faktory

Vnitřní faktory neboli faktory subjektivní povahy určují vnitřní vlastnosti a předpoklady každého jedince. Učitel přichází do školy vybaven určitým vzděláním a jistými životními zkušenostmi. To všechno se odráží v jeho začleňování do kolektivu a přizpůsobování se pracovním podmínkám. Jako předchozí faktory jsou i tyto specifikovány na pedagogickou profesi.

a) Odborná připravenost

Jeden z hlavních faktorů je odborná připravenost učitele na práci v mateřské škole. Každý začínající učitel musí mít pro práci v mateřské škole nejméně středoškolské vzdělání. Pedagogické školy jsou odborné školy, které vedou studenty tak, aby byli schopni hned při nástupu do mateřské školy vykonávat plně svoji práci. U pedagogů se klade požadavek nejen na odbornost, ale i na všeobecný přehled. Svoji odbornost si mohou pedagogové prohlubovat na množství kurzů a seminářů. V zákoně č. 563/2004 Sb. § 24 Další vzdělávání pedagogických pracovníků je specifikováno 8 možnostmi, jak se dále vzdělávat. Za hlavní bod tohoto paragrafu považuji výrok č.1: Pedagogičtí pracovníci mají po dobu výkonu své pedagogické činnosti povinnost dalšího vzdělávání, kterým si obnovují, udržují a doplňují kvalifikaci.

b) Výkonová připravenost

Pojmem výkonová připravenost se rozumí vnitřní podmínky jedince pro zvládnutí jeho profese. Patří sem fyzická a psychická zdatnost, která je pro učitele v mateřské škole nezbytná. Dále odolnost vůči únavě, kterou pociťují převážně učitelé, kteří mají nižší životní tempo. Na výkon pracovníka má velký vliv i jeho zdravotní stav či osobní starosti.

Říčan (2008) tvrdí, že prožívání a jednání, výkony a přizpůsobení jedince ve společnosti závisí na stavu psychiky jako například na únavě, radostné, nebo naopak smutné náladě, klidu a spokojenosti. Psychický stav je do značné míry závislý na stavu nervové soustavy a na celém organismu. Tyto stavy mohou být přechodné a do jisté míry mohou ovlivnit výkon učitele.

c) Hodnotová orientace

Každý člověk vyznává určité vnitřní hodnoty a jimi se snaží řídit po celý svůj život jak v soukromí, tak v zaměstnání. Hodnotová orientace je psychologický pojem, který je velmi blízce spojen s pojmem postoj a motivace. Tato hodnotová orientace se projevuje v přístupu k vykonávané práci. Žebříček hodnot se vytváří od raného dětství v rodině a v situacích, které člověka obklopují. Mohou to být například dosavadní zkušenosti, které jej formují, sociální a materiální prostředí, specifické sociální situace a jiné ovlivňující faktory. Hodnotová orientace se může s přibývajícím věkem také měnit.

d) Motivace

„Motivace pracovníka představuje vnitřní hnací síly, které usnadňují myšlení, prožívání a jednání člověka. Motivace organizuje a integruje aktivitu pracovníka.“ (Rymeš, 1985, s. 50-51)

„Motivací rozumíme usměrňování a energetické zajištění jednání, resp. chování, jednak v aktuální situaci, jednak z hlediska trvalých vlastností osobnosti. Společným rysem motivů je cíl přivodit si určité city, zejména příjemné, a vyhnout se nepříjemným.“ (Říčan, 2008, s. 189)

U humanitně zaměřených pracovníků, ke kterým pedagogické profese patří, jsou pracovníci poháněni více vnitřními motivy než vnějšími (např. finančními).

e) Postojové zaměření

Určitý postoj k různým faktorům práce zaujímá každý pracovník. Mohou to být postoje k vedení a organizaci práce na pracovišti, postoje ke spolupracovníkům či jiným faktorům. Samotný postoj k vykonávané práci je také velmi důležitý a velmi ovlivňuje celé pracovní nasazení i práci samotnou. Pokud je postoj negativní, může to nepříjemně ovlivňovat náladu i výkon na pracovišti.

Říčan (2008) tvrdí, že čím větší máme znalost postojů jiného člověka, tím lépe se nám s ním jedná. Tudiž je dobré znát nejen naše postoje, ale i postoje ostatních lidí.

3 ZAČÍNÁJÍCÍ UČITEL A REFLEXE

Reflexe a sebereflexe je důležitou součástí pedagogické profese ve všech etapách, od profesního startu až do profesního vyhasínání. Reflexe i sebereflexe slouží k uspořádání si myšlenek a poohlédnutí se za svojí prací.

„Rozdíl mezi reflexí a sebereflexí není vždy dostatečně zřetelný. Reflexe má vždy širší význam, protože znamená nejenom odraz sebe sama v pedagogické situaci, ale i přemýšlení o pedagogické situaci, které subjekt pozoruje. Příkladem takového rozdílu mezi reflexí a sebereflexí může být student učitelství, který si v reflexi uvědomí, že ve vyučovací hodině nezvládl danou pedagogickou situaci. Až sebereflexí může zjistit, že si neuvědomil všechny okolnosti této situace, že nemá potřebné zkušenosti, znalosti, jak k těmto náročným situacím přistupovat, že konal příliš emotivně apod.“ (Hupková, Petlák, 2006, s. 47)

3.1 Reflexe

Reflexe je dle Akademického slovníku cizích slov (2001) přemýšlení, rozjímání, uvažování nebo úvaha zaměřená na pochopení vlastních teoretických i praktických výkonů.

Dle Jenny Moon (2013) je reflexe druh myšlenkového procesu, způsobu myšlení, který můžeme použít k naplnění konkrétního záměru nebo k dosažení předem očekávaného výsledku. Popřípadě můžeme „být reflektivní“, pak bude výsledek neočekávaný. Termín „reflexe“ se týká celkem složitých či neuspořádaných myšlenek, ke kterým neexistuje jasné řešení, a vztahuje se k dalšímu zpracování znalostí a vědomostí, které již máme. V akademickém prostředí je třeba dodat: v akademickém kontextu byl pojem reflexe vytvořen jako nástroj pro podporu učení. Reflexe v akademických souvislostech bude proto zahrnovat vědomý a vyřčený záměr i jasně specifikovaný výsledek z hlediska učení činnosti či vysvětlení. Akademické reflexi může předcházet popis záměru a/nebo téma reflexe. Průběh a výsledek reflektivní práce bude mít pravděpodobně reprezentativní (např. psanou) podobu a bude hodnocen a sledován dalšími jedinci. To může ovlivnit jeho povahu a kvalitu.

Typy reflexe

Pro studijní přípravu učitelů, ale i pro začínající učitele byly sestaveny typy reflexe, které mají napomoci začátečníkům v pedagogické profesi. Nezvalová (2002) zformovala následující přehlednou tabulku, kde je sepsáno pět typů reflexe, které jsou vhodné pro pedagogy.

Tab. 4 Typy reflexe (Nezvalová, 2002)

Typ	Obsah reflexe	Kvalita reflexe
Technická reflexe	Obecné instrukce a řízení jednání, které je založeno na výzkumu vyučování	Vlastní výkon učitele odpovídá vnějším doporučením
Reflexe v činnosti a po činnosti	Vlastní výkon učitele	Rozhodnutí založeno na vlastní unikátní situaci
Poradní reflexe	Celá řada elementů jako např. kurikulum, vyučovací strategie, organizace třídy	Zvažování různých pohledů různých zdrojů
Osobní reflexe	Vlastní osobnostní růst a vztahy se studenty	Naslouchání vlastnímu vnitřnímu hlasu a hlasu jiných
Kritická reflexe	Sociální, morální a politické dimenze	Rozhodování o cílech a záměrech v pohledu etických kritérií jako je sociální nerovnost a rovnost příležitostí

Mimo reflexi, kdy práci učitele hodnotí jiná osoba, je pro učitele velmi důležitá také sebereflexe, která slouží k hodnocení sama sebe.

3.2 Sebereflexe

"Obecné zamýšlení se nad sebou samým, nad svou osobností, ohlédnutí se zpět za svými činy, myšlenkami, postoji, city, rekapitulování určitého úseku vlastního života či vlastního chování a rozhodování v situacích, které jsou pro daného člověka významné. Cílem je zhodnotit sebe sama, rozhodnout, co a jak změnit, zvolit strategii pro budoucnost.“ (Průcha, Mareš, Walterová, 2009, s. 209)

Jindy se také používá pojem autoreflexe. Dle Rudolfa Kohoutka (2006) je sebereflexe vnitřní komunikace se sebou samým, vcítěním se do sebe sama, introspektivním poznáváním sebe sama a sebeuvědomováním.

„Profesionální sebereflexí se rozumí situace, kdy se učitel zamýšlí nad jednotlivými stránkami vlastní pedagogické činnosti, například nad učivem, které zprostředkovává žákům, nad uplatňovanými metodami a formami, průběhem pedagogické komunikace, reakcemi žáků, svým vztahem ke třídě, jednotlivou vyučovací hodinou, komunikací s kolegy a rodiči a nad spoustou dalších věcí a činností, z nichž se skládá profese učitele.“ (Podlahová, 2004, s. 105-106)

Profesionální sebereflexe je tedy zamýšlení se nad vykonanou prací, nad použitými metodami a formami. U profesionální sebereflexe učitel hodnotí i komunikaci s dítětem a s jeho rodiči a také komunikaci s kolegy a dalšími pracovníky školy.

Učitel si může klást čtyři druhy otázek: popisné, hodnotící, kauzální a rozhodovací. Jsou zde také předkládány ukázky otázek, které si mohou klást.

Popisné - zde si učitel klade otázky ohledně zvoleného učiva, metod, emocionálních prožitků a způsobu jednání v pedagogických situacích.

- Co by si žáci měli osvojit?
- Proč se můj názor liší od jiných?
- Proč se můj názor liší od názoru kolegů?
- Na čem budu trvat?

Hodnotící - ty směřují k úvahám o vlastních názorech, způsobech jednání a postojích.

- Dělán to dobře/špatně?
- Hodnotím toho žáka objektivně?
- Neměla jsem raději...?

- Je realita jiná, než jsem předpokládal?

Kauzální - tyto otázky odhalují příčiny a zdroje postojů, pedagogické myšlení a způsob jednání učitele.

- Proč jsem danou situaci neřešil klidněji?
- Proč se netěším do třídy?
- Proč je mi toto dítě nesympatické?
- Proč toto dítě neustále přitahuje mou pozornost?

Rozhodovací - učitel zde rozmyšlí, jak změnit svoje postoje, jednání a názory.

- Jak se zachovám příště?
- Co udělám, když...?
- Co musím udělat, aby...?
- Jak překonám nezáměr dětí?

(Švec, 1997 In. Podlahová, 2004, s. 106)

Otázky výše uvedeného typu si učitel klade nebo by si měl klást v rámci jeho celodenního hodnocení. Měly by být součástí sebereflexe začínajícího i zkušeného učitele.

Funkce sebereflexe

Pro začínajícího učitele je sebereflexe důležitá z mnoha hledisek. Ovšem nejen začínající učitel, ale i učitel v jiné fázi profesní dráhy provádí sebereflexi. Sebereflexe má podle Kalhouse (2002) následující funkce:

- a) Poznávací funkce** - učitel začíná poznávat sám sebe z profesní stránky, nachází svoje chyby a dochází u něj i k jejich snaze o řešení.
- b) Zpětnovazební funkce** - tato funkce souvisí s poznávací funkcí, kdy při poznávání sám sebe sleduje, jak na něj reagují děti a kolegové.
- c) Rozvíjející funkce** - poskytuje námět k dalšímu sebezdokonalování, který je v pedagogické profesi nezbytný.
- d) Preventivní funkce** - v té se učitel dívá na svoje budoucí chování, plánuje ho a přemýšlí o jeho možných následcích.

- e) **Relaxační funkce** - ta nastává pouze ve chvíli, kdy učitel vzpomíná na pozitivní okamžiky z dne či týdne a tyto myšlenky v něm mohou vyvolat pocit uspokojení a radosti.

Jedním ze sebereflektivních nástrojů je deník učitele, jehož funkce korespondují s funkcemi výše uvedenými.

3.3 Deník učitele

Deník učitele je jednou z možných forem, jak analyzovat práci učitele v mateřské škole. Dalšími formami jsou podle Kyriacou (2008) :

- Posuzovací škály
- Užívání oficiálního seznamu kompetencí
- Pořizování záznamu - audio či audiovizuální
- Zpětná vazba od kolegy, který hospituje
- Zpětná vazba od dětí nebo žáků

„Deníkové zápisky lze pořizovat po každé vyučovací hodině nebo na konci každého školního dne. Může vám to zejména pomoci vyjasnit, které problémy vás vedou ke snaze zlepšit svou práci, a zaznamenat konkrétní události jako příklady situace, které jsou pro vás bezprostředním podnětem k úsilí o změnu.“ (Kyriacou, 2008, s. 143)

„Psaní deníku - při sebe analýze je také účinné, aby si člověk psal svůj osobní deník. Do něho si podrobně zaznamenává, jak se přiblížil nebo vzdálil od svých ideálů, hodnot, cílů a plánuje svoje chování do budoucna. Deník je jakýmsi písemným záznamem úvah, analýz, hodnocení problému, konfliktů, ale i částečných sebehodnocení a hodnocení druhých osob.“ (Hupková, Petlák, 2006, s. 36)

V české literatuře najdeme pouze povrchní a stručné informace o tom, co deník učitele je a jak se využívá. Anglicky mluvící země využívají pojmy Learning Journals a Teacher Diary, pod kterými můžeme najít rozsáhlejší popis deníku učitele.

Barbara Mitra (2012) z univerzity Worchester si klade otázku: Proč používat deník učitele?. Jejich odpovědi zní:

- poskytuje obraz o rostoucích zkušenostech
- prokazuje rozvoje jedince
- zaznamenává myšlenky a nápady během celé praxe

- pomáhá zjistit silné a slabé stránky

Také zde dávají radu, že deník by neměl být pouze popisnou záležitostí toho, co se událo, ale měl by být příležitostí sdělit své myšlenkové procesy.

Psaní deníku učitele má i své výhody:

- jedinec je motivovaný a ví, proč a čeho chce dosáhnout
- používá dosavadní znalosti k novým nápadům
- porozumí lépe kontextu dané situace
- rozvíjí vlastní učení a myšlení
- dokáže řešit své slabé stránky a bude sebevědomý díky silným stránkám jeho osobnosti

Jako jedinou nevýhodu shledávám časovou náročnost psaní deníku.

3.3.1 Reflektivní psaní

Schopnost správně se naučit psát reflektivní deník, který bude učiteli užitečný, může student získat již při studiu a to při kurzech zaměřených na reflektivní psaní a učení.

Jenny Moon, výzkumnice zabývající se reflektivním psaním a učení, předkládá ve svých publikacích a pracovních listech ukázky prací, které vedou studenty ke správnému psaní například deníků učitele.

Autorka se již dlouho dobu zabývá lidským učením a tvrdí: „Učíme se pomocí reflexe proběhlých událostí. Můžeme reflektovat to, co se zdařilo či pokazilo a proč, co je potřeba udělat příště jinak, jak změnit kontext situace atd. Reflektivní psaní představuje jeden ze způsobů reflektivního učení. Dále je možné reflektovat pomocí kreslení, hudební produkce, pantomimy apod. Zde se však budu zabývat zejména reflektivním psaním. To může probíhat buď jednorázově nebo dlouhodobě, například ve formě deníku nebo blogu.“

Moon (2013) také vymezuje 4 stupně reflektivního psaní, které je více a více emotivní:

1) Popisné psaní

- Záznam je popisný a obsahuje málo reflexe. Může vyprávět příběh, avšak jen z jednoho úhlu pohledu a v jednom místě v čase. Myšlenky nespojuje význam, ale časový sled v příběhu/záznamu. Záznam popisuje, co se stalo, někdy i minulé zkušenosti či předpovědi do budoucna, ale vše v souvislosti se záznamem události.

- Můžou se objevovat odkazy na emocionální reakce, dál se však nezkoumají a nedávají do souvislosti s chováním.
- S myšlenkami nebo vnějšími informacemi se nepočítá nezpochybují se a jejich vliv na chování nebo význam událostí se nezmiňuje.
- Vyvívá se malá snaha soustředit se na konkrétní problematiku.

2) Popisný záznam s trochou reflexe

- Je podobně popisný jako záznam na předchozím stupni. Neobsahuje víc myšlenek mimo událost, komentářů, odkazů na alternativní úhly pohledu či postoje k druhým. Přesto se jedná o víc než příběh, soustředí se na událost a naznačuje, že obsahuje otázky k položení a zodpovězení. Naznačuje body vhodné k reflexi.
- Rozpoznává potřebu dalšího zkoumání, ale nejde v ní moc daleko. Jinými slovy z něj kladené otázky činí víc než jen popisný záznam, ale nízká snaha na ně odpovědět značí malou míru rozboru událostí. Kladení otázek naznačuje „odstup od události“, obvykle však v izolovaných oblastech záznamu.
- Autor záznamu si uvědomuje, že jde o událost, ze které se dá něco naučit, reflexe však nedosahuje hloubky umožňující proces učení nastartovat.

3) Reflektivní psaní 1

- Záznam je věcně popisný a zdůrazňuje konkrétní body vhodné k reflektivnímu komentáři. O materiálu k reflexi se v něm uvažuje a přemítá. Je reflektivní, nejde jen o záznam události.
- Je-li to vhodné, je přítomna ochota kriticky nahlížet na vlastní činy i činy ostatních. Dále obsahuje tázání sebe sama a ochotu rozpoznat celkový vliv události na self. Jinými slovy zahrnuje „odstup“ od události.
- Jinými slovy záznam v limitované míře počítá s vlivem různých perspektiv na způsob reflexe v daném čase, avšak nedává ho efektivně do souvislosti s kvalitou lidského úsudku

4) Reflektivní psaní 2

- Tady popis slouží procesu reflexe, protože zahrnuje body pro ni důležité a zasazuje je do souvislostí. Je tu jasný odstup od události, přemítání a vnitřní rozhovor.
- Patrná je hluboká reflexe a uvědomění, že úhel pohledu na událost se může měnit.
- Názory a motivy ostatních se berou v potaz a porovnávají se s názory autora.

Stupně jdou od velmi povrchního, popisného psaní, až po stupeň hluboké reflexe.

SHRNUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

Zpracováním literárních pramenů v oblasti adaptace začínajícího učitele jsem položila teoretický základ, ze kterého budu vycházet v navazující praktické části. V první kapitole jsem se zabývala samotným učitelem z hlediska všeobecného i přímo učitelem mateřské školy. Druhá kapitola je popisem faktorů pracovní adaptace v prostředí mateřské školy, kam spadají vnitřní a vnější faktory této adaptace, jež ovlivňují, ať už pozitivně, či negativně, každého začínajícího učitele. V rámci poslední kapitoly teoretického základu mé práce se věnuji klíčovému tématu pro praktickou část mé práce - reflexi a sebereflexi učitele, jejíž součástí je i charakteristika deníku učitele. Zahrnuje především podstatu deníku učitele a význam reflektivního psaní.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

4.1 Typy a zdroje dat

Výzkum je kvalitativního charakteru, získaná primární data jsou čerpána z analýzy deníku učitele.

4.2 Technika sběru dat

Oslovila jsem začínající učitelky mateřské školy, které mi na požádání poskytly své učitelské deníky. Deník učitele mi každá paní učitelka sepsala podle svých časových možností a nejlépe jak mohla.

Učitelky psaly deníky v rozmezí 6 - 8 měsíců, přičemž jim nebyla zadána četnosti psaní v rámci daného intervalu.

4.3 Výzkumný vzorek

Začínajícího učitele chápu jako absolventa příslušného oboru na střední, vyšší odborné či vysoké škole, který je v praxi méně než 3 roky.

Výběr byl záměrný a učitelky byly vybrány z mateřských škol městského i vesnického typu.

Velikost výběrového vzorku čítá 3 učitelky, jež pracují na území Zlínského kraje a všechny učí od září 2010 v mateřských školách.

Učitelky:

- Učitelka Lucie učí již třetí rok v jedné škole. Paní učitelka začala v roce 2012 dálkově studovat na univerzitě.
- Učitelka Veronika učila dva roky v jedné mateřské škole a nyní učí od září 2012 v jiné mateřské škole. Paní učitelka napsala deník z každé školy zvlášť.
- Učitelka Jana učila jeden rok v mateřské škole a nyní učí ve druhé mateřské škole. Její deník zahrnuje působení na obou školách.

Všechny paní učitelky mají vystudovanou střední školu pedagogickou.

4.4 Zpracování dat

Analýza sebraných deníků proběhla dle významových kategorií ve všech denících najednou.

Pro mé významové kategorie jsem se, jak už ostatně zaznělo ve druhé kapitole, inspirovala faktory adaptace od Milana Rymeše, které jsem upravila podle potřeb učitelů mateřských školy.

4.4.1 Organizace zpracování dat

Po sběru všech dat proběhlo důkladné seznámení se, se všemi deníky. Několikrát jsem je přečetla a po zvážení jsem se rozhodla pro určení významových kategorií výše zmíněného p. Rymeše.

Významovými kategoriemi jsou:

Vnější faktory

- Vnější pracovní podmínky
- Technické a materiální vybavení
- Způsob řízení ze strany bezprostředně nadřízeného pracovníka
- Organizace práce
- Sociální klima v pracovní skupině
- Mimopracovní vlivy

Vnitřní faktory

- Odborná připravenost
- Výkonná připravenost
- Hodnotová orientace
- Motivace
- Postojové zaměření

Pokud to bylo možné, ke každé významové kategorii jsem vybrala vhodné pasáže z deníků. Ty byly následně vyhodnoceny.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH INTERPRETACE

5.1 Vnější faktory

Vnější pracovní podmínky

- O kategorii vnějších pracovních podmínek se nezmínila ani jedna paní učitelka. Je zřejmé, že tyto podmínky jsou kvůli dětem, tak hlídané a kontrolované, že s nimi paní učitelky neměly žádný problém. Školy jsou dle zákona č. 561/2004 Sb. § 29 *Bezpečnost a ochrana zdraví ve škole a školských zařízeních* povinny zajistit bezpečnost a ochranu dětí, jsou také povinny při vzdělávání dětí přihlížet k jejich fyziologickým potřebám.

Technické a materiální vybavení

- Všechny paní učitelky se zmínily o vybavení třídy, byly to běžné věci, jako tělovýchovné pomůcky, výtvarné a hudební pomůcky a o velkém množství hraček, které bylo skoro vždy nemožné řádně uklidit. O kvalitě technického a materiálního vybavení zde nebylo nic uvedeno, skoro vždy šlo spíše o jejich užívání a organizaci při manipulaci s nimi. P. uč. Veronika M. si každý den psala svá toužebná očekávání. Nebyl den, kdy by zde neměla větu typu: „Uklízení proběhne během deseti minut.“, „Bleskurychlý úklid a jistá sladká odměna.“

Způsob řízení ze strany bezprostředně nadřízeného pracovníka

P. uč. Lucie: ... *První rok byl ze začátku celkově dobrý, všichni ke mně byli milí a vstřícní, paní ředitelka mi nic nevysvětlila a nechala to na kolegyni, která tomu tehdy sama nerozuměla... .*

P. uč. Veronika: nevedla nic o nadřízeném pracovníkovi.

P. uč. Jana.: ... *Dostala jsem se do školky, kde byly dvě třídy dětí (maláčky x veloši). Téhle školce „velela“ paní ředitelka, která touhle školkou žila (ale ne v tom správném slova smyslu). Jelikož paní ředitelka měla jen jednu dceru a to ještě odcestovanou v zahraničí, upnula se na tuhle školku tak, až se školka stala jejím domovem. Děti ve školce byly v podstatě její děti, její majetek...,*

... aby se nestalo, že se někde něco vylije, rozbije, pokape,... podle slov paní ředitelky by veškerou škodu musela uhradit paní učitelka, protože za to může ona, že neuhlídala děti....

- Ve dvou denících byly nalezeny výše uvedené výpovědi. Z obou vyplývá, že ředitelky škol o adaptaci nových paní učitelek nejevily zájem. Dle mého názoru je povinností ředitele školy zajistit dobrý vstup učitelek do praxe a starat se o příznivé sociální klima v kolektivu. Sociální klima je velmi důležité pro dobrý chod školy i pro sociální vztahy v rámci mateřské školy. Mělo by být v prioritním zájmu ředitele školy, aby se o tuto problematiku zajímal a snažil se ji řešit.

Ředitelky školy by měly uvést začínajícího učitele do provozu mateřské školy, nebo by měly ustanovit patřičného pracovníka, který bude učiteli začátečníkovi pomáhat.

Dle mého názoru, by měla být obnovena funkce uvádějícího učitele, která byla zrušena v České republice v sedmdesátých letech. Další možnou variantou by bylo ustanovit mentora, který bude začínajícímu učiteli radit a podporovat ho.

Organizace práce

P. uč. Lucie: ... *Do práce jsem přišla dřív a dopilovala poslední přípravu na nadcházející pracovní týden, vše bylo na místě, naplánované, věděla jsem, kde se na co můžu obrátit ..., ...Na lehárnu pouštím maximálně 5 dětí, protože uhlídat 2 otevřené místnosti s dětmi, společně s umývárnu a šatnou je složitější, musím mít o všech dětech neustále přehled...,*

... *Průpravné cvičení se moc nepovedlo, děti v malém prostoru nemůžou mít kvalitní rozestupy, takže se některé dotýkaly...,*

... *děti už měly dráhu projítou a ostatní teprve dokončovali, pak se ozvali zase známé firmy ale podařilo se mi je celkem na úrovni spacifickovat, nerada ve třídě řvu....*

P. uč. Veronika.: Zde je uvedené výpověď z prvního roku praxe. ...*Raději jsem děti do uklízení nahnala o dost dřív, než jak je zvykem - vyplatilo se, uklízely dvakrát tak děle, taktak, že jsme stihli začátek divadla, které se hrálo ve vedlejší třídě...,*

P. uč. Jana.: ... *Mé vyhlídky do školky byly jasné, naplánuju si na každý den, co přesně budeme s dětmi dělat, čím je zaujmu, co si zazpíváme, jakou hru si dnes zahrajeme. Jak to bude perfektní, bezva.... Jak dnes děti sní všechno, ani ta zelenina jim nebude dělat problém. A jejda. Přijdu do školky a nějak ty plány nejdou uskutečnit...,*

... *Paní uklizečku jsme do konce ledna neměly, tudíž my jako učitelky jsme musely zastat práci i uklizečky. Takže v době, kdy jsem měla s dětmi vést řízenou činnost, jsem utíkala na*

šatnu vytrít podlahu, vymyt po sobě kýbl a na druhou šatnu s novým kýblem a zase ho vytrít, atd atd...,

... Běžnou denní rutinou bylo, že připravený program na celý den jsme museli náhle změnit na nějaký nesmyslný výmysl paní ředitelky. Dokonce jsem si vyzkoušela vést 45 dětí (spojené třídy) v malé třídě i několik hodin a dnů za sebou....

- Organizaci práce jako jednomu z faktorů bylo v deníku věnováno snad nejvíce pozornosti. Výše jsou uvedeny jen některé výroky. Mnohdy by se mohlo zdát, že učitel v mateřské škole je spíše dobrý taktik nebo hráč známé hry Tetris, ve které je potřeba poskládat kostičky tak, aby do sebe perfektně zapadaly.

Organizaci se student ve škole jen těžko naučí a spíše mu mohou být vštěpovány dobré rady, jak reagovat v určitých situacích, ale činnosti se stejně nemohou naplánovat stoprocentně. V každé škole dochází k změně denního plánu. Jak je patrné z některých výroků: “ A jejda. Přijdu do školky a nějak ty plány nejdou uskutečnit.“ Schopnost organizovat takový počet dětí získává učitel až praxí. Velmi alarmující je výpověď paní učitelky Jany. V tomto případě šlo zřejmě i o porušení zákona 563/2004 Sb., § 22a. Její povinností bylo vykonávat činnost, kterou mají běžně ve školách na starosti paní uklízečky. Nešlo o přímou pedagogickou činnost ani o činnost s ní související. Navíc, zde mohly být ohroženy děti. Jana se v deníku zmiňuje, že je velmi ráda, že je nyní v jiné škole a do této školy už se nechce nikdy vrátit

Sociální klima v pracovní skupině

P. uč. Lucie: ... První rok byl ze začátku celkově dobrý, všichni ke mně byli milí a vstřícní, paní ředitelka mi nic nevysvětlila a nechala to na kolegyni, která tomu tehdy sama nerozuměla, takže v pololetí se přišlo na to, že jsem se školce nepřizpůsobila, po pololetí to bylo v pohodě, jela jsem si sama a vypožorovala co a jak mám asi dělat....

...Na druhý rok praxe jsem dostala kolegyně, která se chovala neprofesionálně a téměř celý rok mě jen slovně napadala, ponižovala, bojkotovala mou práci, naštěstí kolegyně věděli, jaká je to mrcha....

... Tento 3 rok praxe jsem zatím nadmíru spokojená a sama ze sebe překvapená, kolegyni mám normální, takže do práce chodím ráda a s chutí, vše se zdá se ustálilo. Ještě se samozřejmě uvidí, jak bude vypadat následující rok, ale věřím, že to bude fajn a konečně se budu moct věnovat svojí práci a ne blátem, jako jsou hádky v práci....

P. uč. Veronika.: Jedná se o výpověď z druhého roku praxe, kdy začala učit v nové škole ... *Je to těžké, po roce, kdy jsem si zvykla na jednu školku, lidi, děti, prostředí a teď vše měnit....,*

... Jaruška, naprosto bezkonkurenční osoba, skvělá učitelka a ještě lepší kamarádka, jsme naladěny na stejnou vlnu, od začátku se máme rády a ve všem si vycházíme vstříc....

P. uč. Jana.: *...Během toho roku co jsem v téhle školce byla se tady vystříдалo asi pět učitelek. Všechny nedokázaly vydržet nápor paní ředitelky. Ze začátku jsme byly tři na dvě třídy, později jsme zůstaly jen dvě. Denně jsem jezdila do práce se strachem, co mě zase bude čekat. Nedokázala jsem kolikrát ani myslet na děti, co mě ve školce čekají. Jen na paní ředitelku....*

Záznam z dalšího roku, na novém pracovním místě: *... Časem jsem pochopila, že tohle asi není školka jako každá školka. Ale taky možná díky tomuhle jsem teď v nové práci v MŠ na Veselé naprosto spokojená a šťastná!!!....*

- Sociální klima je důležitým faktorem, který může významně ovlivnit postoje k vykonávané profesi. Z analýzy deníků je patrné, že příznivé klima dobrý vliv na rychlou a bezproblémovou adaptaci učitele. Nejvíce jde tento rozdíl vidět na výpovědi paní učitelky Lucie. V jejím případě trvalo tři roky, než si získala kolegyni, se kterou si vzájemně vyhovuje, a díky tomu píše: *„takže do práce chodím ráda a s chutí, vše se zdá se ustálilo“*. Velmi alarmující se výpověď paní učitelky Jany. Z analýzy celého deníku vyplývá, že ve škole bylo velmi nepříznivé sociální klima. V deníku se objevují slova jako strach, nápor, rutina. Po změně pracovního místa je nyní spokojená a šťastná.

Sociální klima je tedy faktor, který dovede přimět člověka i ke změně pracovního působení.

Mimopracovní vlivy

P. uč. Lucie nevedla žádný mimopracovní vliv.

P. uč. Veronika: *... Vadí mi lidi. A celkem přicházím na to, že dost. Dokonce by se dalo říct, že lidi nesnáším. Ne tedy všechny. Jen ty bezohledné individua. Musí mít tu hudbu ve sluchátkách tak nahlas že to slyší všichni kolem dokola? Proč si neodpustí ty cigarety při čekání na bus? Kdo má sedět vedle někoho, kdo smrdí jak pajzl po zavíračce? Musí ti dva ve předu tak nahlas si povídat? A koho zajímají problémy se kterými si stěžuje jedna paní*

důchodkyně, která volá se svou kamarádkou a má zaplé heandsfree? Dokonce přicházím i na to, že doma se to taky horší, procházím divným obdobím. Nevím jestli to doma zvládneme, jsem nepříjemná, podrážděná a pokud se něco nestane, asi se budeme muset rozloučit....

P. uč. Jana: ... Je pravda, že už toho mám za ten den s dětmi tolik, že když přijdu domů po práci, tak se s nikým nechci bavit, nevyžaduju žádnou přítomnost a navíc, mě hrozně štve, když musím doma přítelovi něco víckrát vysvětlovat. Připadám si totiž pak zas jak v práci :-D Jestli můžu být upřímná, tak někdy mám co dělat, abych se udržela....

- Mateřská škola je místo neustálé konverzace, vysvětlování a občas i napomínání a připomínek. Obě paní učitelky, které se o této problematice zmínily, se shodují na jejich negativním postoji k lidem kolem nich, v jejich prvních dvou letech po nástupu do praxe. Obě píší i o domácím prostředí, které jejich práce buď narušila, nebo i významněji poznamenala. Velkým překvapením pro mne bylo, když jsem se v deníku dočetla, že nová práce málem zničila osobní život paní učitelky. O pár řádků dále jsem naštěstí našla poznámku: „Všechno začíná být OK. Hlavně doma, což mě hodně těší“.

Z analýzy tohoto faktoru vyplývá, že mimopracovní vlivy mohou ovlivnit práci, a stejně tak i práce může ovlivnit mimopracovní vlivy, v těchto případech to byl soukromý život paní učitelek.

Tab. 5 Vnější faktory - výsledky výzkumu

Vnější faktory	
Vnější pracovní podmínky	- jsou pevně zakotveny v zákoně a žádná učitelka neměla k tomuto faktoru připomínky
Technické a materiální vybavení	- kvalita vybavení nebyla uvedena - zaměřily se spíše na manipulaci s vybavením a jeho užívání

Způsob řízení ze strany bezprostředně nadřízeného pracovníka	<ul style="list-style-type: none"> - neprojevení zájmu ze strany ředitele školy - mnohdy negativní postoj ředitele k začínajícímu učiteli - absence podpory zaměstnanců
Organizace práce	<ul style="list-style-type: none"> - nejčastěji zmiňovaný jev - organizace se učitelky naučily až v praxi
Sociální klima v pracovní skupině	<ul style="list-style-type: none"> - sociální klima záviselo na dané kolegyni - příznivé klima přispělo k bezproblémové adaptaci učitelky
Mimopracovní vlivy	<ul style="list-style-type: none"> - díky nové práci byl narušen soukromý život učitelek - negativní postoj k lidem během prvních dvou let praxe

5.2 Vnitřní faktory

Odborná připravenost

P. uč. Lucie: ... *za minulý rok dozvěděla víc než ten první, hlavním kouzlem je samotná praxe, na všechno si člověk dojde sám. Samozřejmě je skoro všechno jinak, než jak se to učí ve škole, ale asi je dobré tu nudnou teorii znát....*

P. uč. Veronika: ... *Vím, že děti jsou různé i jejich rodiče jsou různí, ale se vším se dá a musí umět pracovat, na to nás škola vážně nepřipravila a asi to ani není v jejich silách....*

P. uč. Jana: ... *První dny nebyly hrozné, moc mě ani nepřekvapilo, že to co jsme se celou dobu učili ve škole nebude zas až taková pravda. S tím tak člověk počítá....*

- Všechny učitelky absolvovaly stejnou střední školu, což by mělo znamenat, že jsou všechny stejně připravené na práci v oboru. U všech došlo ke shodě, že na svoji práci nejsou dostatečně připraveny, ale také se shodují, že počítaly s tím, že je škola na praxi dostatečně nepřipraví. Střední školu studovaly 4 roky, za které měly

v součtu více než 4 měsíce praxe. Zde nastává otázka, jestli je v silách školy připravit studenta na všechny situace, které ve školním prostředí mohou nastat.

Dle mého názoru to možné není a právě z toho důvodu je učitel začátečník a má možnost drobně chybovat a zdokonalovat se.

Jednou z možností, jak se zdokonalovat je další vzdělávání učitelů pomocí kurzů, seminářů, školení atd. Prozatím žádná z učitelek nebyla na žádném takovém školení.

Výkonná připravenost

P. uč. Lucie:... *Na druhý rok praxe jsem dostala kolegyně, která se chovala neprofesionálně a téměř celý rok mě jen slovně napadala, ponižovala, bojkotovala mou práci....*

P. uč. Veronika: ... *Jsmo nachlazená. Je mi zle, hned zima a hned vedro. Nějaká hloupá viróza či co... Vadí mi lidi. A celkem přicházím na to, že dost. Dokonce by se dalo říct, že lidi nesnáším. Ne tedy všechny...*

,... *Někdy je to na mašli někdy se tak s chutí od srdce zasměju a jindy jsem z práce úplně vyčerpaná, že po příchodu domů padnu polomrtvá do postele a jen koukám do stropu....*

P. uč. Jana: píše o nepřipravenosti ze SPgŠ... *S tím tak člověk počítá, ale později jsem začala uvažovat nad tím, jestli se opravdu na tuhle práci hodím a jestli jsem schopna podstoupit to vše kolem....*

- Práce učitele je psychicky a často i fyzicky náročná. Fyzický stav je posuzován a následně dokládán již při nástupu na střední i vysokou školu. Podmínka, že pedagog musí být zdravotně způsobilý, je i v zákoně č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících uvedena v § 3 Předpoklady pro výkon činnosti pedagogického pracovníka. Je zde také požadavek na odbornou kvalifikaci pro přímou pedagogickou činnost, kterou vykonává. Oba stupně škol připravují studenta na fyzickou i psychickou zátěž v různých předmětech. Proměnná situace, jako je například nemoc učitele nebo jeho změněný zdravotní stav, by v prvé řadě neměla mít dopad na děti, které jsou mu svěřeny.

Dle výše uvedených výroků se nedá určit, které ze zátěží, zda fyzická nebo psychická, byla u zkoumaných učitelů častější. Nepochybně je to faktor, který je pro výkon učitelské profese důležitý a učitel by měl být v dobré duševní a fyzické pohodě.

Hodnotová orientace

- V analyzovaných denících nebyla zaznamenána žádná zmínka o jejich hodnotové orientaci. Dle mého názoru se zkoumané učitelky spíše zabývaly vnějšími faktory, které je po čas jejich začátku na novém pracovišti více zatěžovaly.

Motivace

P. uč. Lucie:... *Tento 3 rok praxe jsem zatím nadmíru spokojená a sama ze sebe překvapená, kolegyni mám normální, takže do práce chodím ráda a s chutí, vše se zdá se ustálilo....*

P. uč. Veronika: *...v závěru jsem šťastná a spokojená. Za to, že jsem poznala tolik rozličných lidí, tolik povah a charakterů (a to jak dětí, tak jejich rodičů). To je něco, co mě žene dál, to, že potkám a poznám další povahy*

... Pobyt venku je fajn, školka je situovaná v blízkosti lesa, tak když není počasí na zahradu a hraní si v písku, tak jdeme tam. Jen ta vůně, podzimní zbarvení stromů! A co je na tom nejlepší? Jsem v práci! Paráda. V pracovní době chodím do lesa ☺...

P. uč. Jana: *... Práce učitelky v MŠ je nedoceněná. Velice mě potěší, když přijde nějaký rodič a řekne mi, jak sklání obdiv, že můžu pracovat s takovým množstvím dětí. Nebo když vám někdo za vaši práci poděkuje. Zahřeje to na duši. Ale tak často se nestane, že za vámi někdo přijde....*

- Podle Akademického slovníku cizích slov je motivace souhrn motivů podněcující k určité činnosti. Ve výše uvedených citacích nenajdeme žádné vnější motivy, které učitelky motivovaly. Motivace zkoumaných učitelů byla shodná. Ve výrocih byla slova *šťěstí* a *spokojenost*, což vypovídá o vnitřní motivaci, která je pro učitele velmi přínosná. Nízká motivace může vést k postupnému vyhasínání nebo i syndromu vyhoření. Jednou ze zajímavých motivací je i prostředí, ve kterém je pedagogická činnost vykonávaná, jako třeba les při pobytu venku.

V žádném z deníku nebyla uvedena zmínka o motivaci ze strany vedení školy. Pozitivní slovní hodnocení ze strany ředitele školy má velmi příznivý efekt na motivaci pracovníků. Další možnou motivací by byla finanční odměna. Bohužel z deníků spíše vyplývá, že učitelky byly kárány a pozitivní motivace nebyla vůbec uplatňovaná.

Postojové zaměření

- Postojové zaměření se neobjevilo v žádném z analyzovaných deníků. Jedním z možných vysvětlení je to, že zkoumané učitelky si ještě nevytvořily pevný postoj ke konkrétním jevům ve škole. Dle celkové analýzy je patrné, že se podmínky v každém roce jejich praxe měnily a to mnohdy dosti razantně. Šlo o změnu pracoviště či změnu kolegyně a vedení školy. Tyto změny jistě ztěžují zaujmutí jakéhokoli postoje.

Tab. 6 Vnitřní faktory - výsledky výzkumu

Vnitřní faktory	
Odborná připravenost	<ul style="list-style-type: none"> - učitelky se necítí dostatečně připravené na výkon profese - odborná připravenost je zakotvena v zákoně č. 563/2004 Sb.
Výkonná připravenost	<ul style="list-style-type: none"> - duševní i fyzická pohoda je důležitá pro kvalitní výkon profese - patrné občasné fyzické i duševní vyčerpání
Hodnotová orientace	<ul style="list-style-type: none"> - nezmíněno
Motivace	<ul style="list-style-type: none"> - z deníků nebyla patrná motivace ze strany vedení školy - učitelky měly vnitřní motivy k výkonu profese
Postojové zaměření	<ul style="list-style-type: none"> - za dobu jejich působení nebyl stanoven žádný pevný postoj ke konkrétním jevům

SHNUTÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI

Analýzou deníku učitele bylo zjištěno, že se učitelky zaměřily spíše na vnější faktory pracovní adaptace, kterým se v prvních letech svojí praxe musely přizpůsobit. Nejvýraznější problémy byly v organizaci práce a v postoji ředitelky školy k novým zaměstnancům. Zde bych doporučila ředitelkám škol, aby se více zaměřily na adaptaci svých nových pracovníků. Rychlé a kvalitní začlenění nového pracovníka je pozitivní pro dobré klima uvnitř školy.

V analýze vnitřních faktorů byla nejvíce zmiňována odborná a výkonná připravenost. Smutnou skutečností byla absence jakékoli formy motivace začínajících učitelů. Zde bych doporučila alespoň nějakou formu motivace ze strany vedení školy a tím i podporu nového pracovníka.

ZÁVĚR

Začínající učitel by měl být pro školu novým impulsem, měl by přinášet nové poznatky a nápady. S tím mnozí učitelé do praxe i přicházejí. Na základě předložených deníků je ovšem patrné, že tomu tak vždy není. Deníky byly analyzovány dle významových kategorií - faktorů pracovní adaptace, které pokrývají všechny jevy, se kterými se začínající učitel setkává nebo potýká.

Z deníků je patrné, že učitelky neměly žádnou představu, jak deníky psát, aby jim pomohly v jejich práci. Záměrně jim byla ponechána volba, jak tyto deníky zpracují.

Po analýze deníků od tří učitelek, které učí v odlišných městech, lze říci, že zkoumaní učitelé se spíše zaměřili na popis a problematiku vnějších faktorů. To jsou ty faktory, do kterých přicházejí a jen těžko se dají ovlivnit jedincem.

Nejvíce patrné byly problémy s vedením školy nebo s kolegy. Tyto problémy se vyřešily buď postupem času, nebo odchodem ze zaměstnání. Dalším často zmiňovaným faktorem byla organizace. Mateřské škola je místo s pevně daným režimem dne, který se ovšem mění v závislosti na mnoha činitelích. Učitel se tedy musí naučit, což také vyplynulo z deníků, jak tuto organizaci a její změnu zvládat.

Méně už se tedy v denících objevovaly vnitřní faktory, o kterých se učitelky sice zmiňovaly, ale ne v takovém rozsahu jako o faktorech vnějších. Některé faktory se v denících vůbec neobjevily.

Všechny závěry patrné z tohoto výzkumu musíme posuzovat obezřetně, protože jsou odrazem pouze tří učitelek. To by ovšem mohlo být motivující pro výzkumné práce, které mají větší rozsah. Faktorem ovšem zůstává, že tři ze tří deníků byly spíše smutnou výpovědí než motivací pro další učitele. Při analýze nebyly zaznamenány výrazné rozdíly v začleňování do nových podmínek mateřské školy. Všechny zkoumané učitelky měly na začátku jisté problémy a práce jim byla ztěžována ze strany nadřízených pracovníků nebo zaměstnanců školy.

Tato práce potvrzuje, že pokud není alespoň většina pracovních faktorů pozitivně naplněna, není možné kvalitně a rychle začleňovat nového učitele do pracovního kolektivu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Odborná literatura

HUPKOVÁ, Marianna a Erich PETLÁK. *Sebereflexia a kompetencie v práci učiteľa*. Bratislava: IRIS, 2004. ISBN 80-89018-77-7.

KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.

KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: Cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-022-7.

PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0982-5.

PODLAHOVÁ, Libuše. *První kroky učitele*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-474-8.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2005. ISBN 978-80-7367-503-5.

PRŮCHA, Jan. *Učitel: Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-621-7.

PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J.MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

PRŮCHA, Jan et al. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.

RYMEŠ, Milan. *Adaptace pracovníků a pracovních kolektivů*. Praha: Svoboda, 1985.

ŠMELOVÁ, Eva. *Mateřská škola a její učitelé v podmínkách společenských změn: teorie a praxe II*. Olomouc: UP, 2006. ISBN 80-244-1373-6.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie: Příručka pro studenty*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-406-9.

ŠTIKAR, Jiří a Milan RYMEŠ. *Psychologie ve světě práce*. Praha: Karolínium, 2003. ISBN 978-80-2460-448-0.

VALIŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0.

VAŠUTOVÁ, Jaroslava. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-082-4.

WIEGEROVÁ, Adriana. *Self efficacy: Osobne vnímaná zdatnosť v edukačných súvislostiach*. Bratislava: SPN, 2012. ISBN 978-80-10-02355-4.

Internetové zdroje

ČESKO. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. MŠMT: *Předškolní vzdělávání, vývoj mateřských škol* [online]. MŠMT, ©2012 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/22875>.

ČESKO. MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. MŠMT: *Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů* [online]. MŠMT, ©2013 [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/aktualni-zneni-zakona-o-pedagogickych-pracovnicich-k-1-zari>

KOHOUTEK, Rudolf. *ABZ Slovník cizích slov*. ABZ [online]. ©2006 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>.

MOON, Jenny. *Podpora pro reflektivní psaní/učení*. ACOR [online]. ©2013 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: <http://www.acor.cz/Studovny/Online-zdroje.aspx>.

NEZVALOVÁ, Danuše. *Reflexe a pregraduální didaktická příprava učitele*. E-Pedagogium: 2. mimořádné číslo/2002 příspěvky z katedry speciální pedagogiky [online]. 2002, roč. 2, č. 2.2 [cit. 2013-03-10]. ISSN 1213-7499. Dostupné z: <http://epedagog.upol.cz/eped2.2002/clanek08.htm>

SYSLOVÁ, Zora a Veronika NAJVAROVÁ. *Předškolní vzdělávání v České republice pohledem pedagogického výzkumu*. Pedagogická orientace [online]. 2012, roč. 22, č. 4 . [cit. 2013-03-10]. ISSN 1211-4669. Dostupné z: http://www.ped.muni.cz/pedor/archiv/2012/PedOr12_4_Predskolni_SyslovaNajvarova.pdf.

UNIVERSITY OF WORCHESTER. *Study skills advice sheet: Learning Journals*. University of Worcester [online]. ©2012 [cit. 2013-03-27]. Dostupné z: http://www.worcester.ac.uk/studyskills/documents/Learning_Journals_2012.pdf.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- ČSÚ Český statistický úřad
- MŠ Mateřská škola
- MŠMT Ministerstvo školství a tělovýchovy
- P. uč. Paní učitelka

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 <i>Graf vývoje celkového počtu dětí MŠ v jednotlivých letech (vlastní zpracování)</i>	17
Obr. 2 <i>Graf vývoje celkového počtu učitelů MŠ v jednotlivých letech (vlastní zpracování)</i>	18

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Procentuální zastoupení učitelů MŠ dle nejvyššího dosaženého vzdělání (databáze MŠMT, ČSÚ).....	16
Tab. 2 Vývoj počtu dětí v mateřských školách v jednotlivých letech podle zřizovatele (databáze MŠMT, ČSÚ).....	17
Tab. 3 Vývoj počtu učitelů v mateřské škole v jednotlivých letech podle zřizovatele (databáze MŠMT, ČSÚ).....	18
Tab. 4 Typy reflexe (Nezvalová, 2002).....	26
Tab. 5 Vnější faktory - výsledky výzkumu.....	40
Tab. 6 Vnitřní faktory - výsledky výzkumu	44

SEZNAM PŘÍLOH

- PI Ukázka z deníku Lucie
- PII Ukázka z deníku Veroniky
- PIII Ukázka z deníku Jany

PŘÍLOHA P I: UKÁZKA Z DENÍKU LUCIE

Deník paní učitelky Lucinky:

Ukázka dne

Pondělí 10.9.2012

- Do práce jsem přišla dřív a dopilovala poslední přípravu na nadcházející pracovní týden, vše bylo na místě, naplánované, věděla jsem, kde se na co můžu obrátit. První týden byl po prázdninách v podstatě takový odpočinek, aby bylo opětovně zapojení dětí do práce méně stresující, vzali jsme to s kolegyní volnějším tempem, aby se děti mohly po prázdninách zase v klidu adaptovat a připravit se na další roční práci. Tento týden, ve kterém jsem byla na řadě já, bylo na čase, abychom se pomalu pustili do práce naostro.

Ranní hry:

- Děti jsem si hned od rána jednoho po druhém odchyťovala, věděla jsem, že musíme za týden udělat spoustu práce, takže jsme ji postupně s dětmi, které přicházely nejdříve začali plnit, ráno je doba docela dobrá, protože děti chodí v prostojích po sobě a můžu se jim aspoň chvíli individuálně věnovat, dnes bylo na programu začít práci na omalovánkách, které jsem si na tento týden připravila. S rodiči, kteří potřebovali nějaké informace, jsem je zdvořile probrala, dala jsem jim ale najevo, že děti postupně přicházejí a musím se jim věnovat, tudíž na ně moc času nemám a musím mít oči i vzadu. Postupně jsem si s dětmi také povídala o tom, co se přihodilo o víkend, co zajímavého zažili nebo kde byli s rodiči na výletě. Některé děti na bavení moc náladu neměly a odebraly se hned ke hračkám, ale jiné děti potřebu sdělit zážitky z víkendu měly.
- Děti dnes chodily do školky v poměrně rozumnou dobu, brzy ráno (asi do 7:30) byla ještě docela udržitelná míra hluku ve třídě, která se dala redukovat, ale postupně, jak děti docházely, se míra hlučnosti poměrně hodně zvětšila (není se ale co divit, v malé třídě o kapacitě tak pro 15 – 20 dětí se každý dožaduje svého projevu a může mluvit sebevíce potichu, nebo míchat v míchačce na nejmenší stupeň hlučnosti, opravovat v kutilském koutku, ...jde to prostě hodně slyšet). Prvních 6 dětí si rozdělalo práci na omalovánce, pokud se jim už dělat nechtělo, nenutila jsem je a domluvili jsme se, že budeme pokračovat později, nechci, aby si děti k nějakým činnostem vypěstovaly odpor. Průběžně se mi daří sledovat, které dítě si s čím hraje, takže pokud hračku odběhne, poprosím ho, ať se k hračce vrátí a dá ji popořádku a že pak si může roztáhnout něco nového, děti většinou bez řeči poslechnou a není potřeba to víc komentovat, tak se nám daří ve třídě udržovat relativně pořádek a děti se učí, že se hračky uklízejí hned po dohraní. Stihli jsem celkem v pohodě a bez stresu i postupnou

PŘÍLOHA P II: UKÁZKA U DENÍKU VERONIKY

Deník paní učitelky Veroniky

První rok v MŠ [REDAKCE]

PONĚLÍ:

- Toužebné očekávání
 - Jindra přijde do třídy a zapojí se do her s ostatními dětmi
 - Uklízení proběhne během deseti minut
 - Divadlo, které přijede do školky, bude skvělé a všechny děti budou zaujaté sledovat děj pohádky
- Realita
 - Jindra přišel s maminkou, proběhlo srdceryvné loučení, pak strávil víc jak půl hodiny v leže v šatně a odmítal cokoli, co mu bylo nabídnuto (jít za dětmi do třídy, sednout si aspoň na lavičku, ...)
 - Raději jsem děti do uklízení nahnala o dost dřív, než jak je zvykem – vyplatilo se, uklízely dvakrát tak déle, taktak, že jsme stihli začátek divadla, které se hrálo ve vedlejší třídě
 - Divadlo hrál pouze jeden pán – hrál šest osob, což se nedalo stihnout a ač dospělý člověk, tak jsem se do děje stále zaplétala a přiznám se, že jsem pohádce nerozuměla a byla jsem z ní zmatená (co děti, neopovažují se ani hádat). Během hry Robert stále vyrušoval a protože se mu rodiče absolutně nevěnují (maminka 25let, tatínek 59let), tak neumí pořádně mluvit a já jsem nepochopila, co vlastně chce – neboť mu nejde vůbec rozumět. Mimoto kolegyně přišla do práce později, tak jsem svou třídu měla na starosti sama. Což by nebylo až tak hrozné, kdyby se (v pohádce O drakovi „Bramborákoví“) neobjevil drak Bramborák! Kdo vyrobil tak opovažují se terminovat hnusnou až přímo odpornou loutku, ten snad nikdy nemohl vidět živé dítě... Co se událo v té chvíli? Do jednoho se děti začaly třást, očima pokukovaly po mně (zda se taky bojím a případně spasíme svou duši úprkem spolu) a asi tři děti začaly plakat. Nejvíce samozřejmě Jindra (maminka je študovaná Ing., o pár let starší než jeho tatínek, samozřejmě také Ing., jejich syn však vykazuje určité známky mentálního i tělesného handicapu – má 3,5 let, absolutně nekomunikuje – za celou dobu jsem ho slyšela vyslovit pouze jedno slovíčko a to bylo : „Ne.“, bojí se dětí, nezvládá základní sebeobslužné činnosti – nejednou roztáhl nožky a čůral si jen tak do kalhot, umytí rukou zvláště po příchodu z venku je pro něj něco tak zarážejícího, že když ho chytnu a snažím se mu ty špinavé ručky umýt sama, tak jsem v závěru víc čistá já než on, a jeho tělesné proporce – abnormálně velká hlava, maličké tělo s ještě menšími končetinami, vykulené mnohdy nepřítomné oči).

PŘÍLOHA P II: UKÁZKA U DENÍKU JANY

OHLEDNOTY ZA PRACÍ

NĚCO NA ÚVOD

Už od druhého stupně ZŠ jsem si byla jistá, že se chci starat o malé děti, chci být učitelkou v MŠ. Budu si s dětmi hrát, povídat, kreslit, malovat, zpívat, radovat se, veselit.....bude to ohromná zábava. Tehda jsem netušila, jakou odpovědnost touhle prací na sebe vezmu. A že to není jen o tom si hrát, jak se komu zachce, ale že jakákoliv činnost, musí být promyšlená a k něčemu prospěšná, k tomu zároveň zábavná, pro děti nenásilná, tak aby je naplnila. SPgŠ každého učí různé definice, postupy, pravidla, apod. ... Až z toho člověka mrazí po zádech. Uvědomí si, že tahle práce nebude procházka růžovou zahradou. Ale realita je zas o něco jiná.

V oborou učitelka v MŠ pracuji již 2 roky. Do první práce jsem nastoupila do Zlína. Bylo to až koncem září, kdy jsem zjistila, že na jedné nejmenované školce shání učitelku. Byla jsem neskutečně šťastná, protože jsem měla možnost začít dělat práci, která mě baví a to se nepoštěstí jen tak někomu. Byla jsem pyšná na to, že budu dělat ve školce. První dny nebyly hrozné, moc mě ani nepřekvapilo, že to co jsme se celou dobu učili ve škole nebude zas až taková pravda. S tím tak člověk počítá, ale později jsem začala uvažovat nad tím, jestli se opravdu na tuhle práci hodím a jestli jsem schopna podstoupit to vše kolem.